

УДК 378.1

М.В. Горпинченко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Роль вищої освіти в інформаційному суспільстві

У статті обґрунтовано підвищення ролі вищої освіти в умовах інформаційного суспільства. Проаналізовано вплив вищої освіти на забезпечення конкурентоспроможності країни та її економічне зростання. Встановлено тенденції розвитку процесу інформатизації вищої освіти в даний час. Розглянуто можливість застосування франчайзингу у сфері вищої освіти, завдяки впровадженню методів дистанційного навчання з використанням сучасних педагогічних, інформаційних і телекомунікаційних технологій.

вища освіта, інформаційне суспільство, економіка знань, франчайзинг, франшиза, глобалізація, знання, інформація

Постановка проблеми. Вища освіта займає провідне місце серед факторів економічного розвитку суспільства. Прогресивний поступ будь-якої держави залежить саме від професіоналізму фахівців, завдання підготовки яких покладається на вищу школу. Сьогодні вища освіта набуває нових рис та розширює своє функціональне призначення. В умовах підвищення вимог працедавців до рівня професіоналізму та компетентності робочої сили, зростання масштабів інтелектуалізації праці вища освіта є не тільки засобом забезпечення галузей економіки кваліфікованими кадрами, але і обов'язковою умовою розвитку людини, забезпечення її матеріального добробуту та соціального статусу. В зв'язку з цим все більш широкі групи населення охоплюються вищою освітою.

Вища освіта має велике значення в піднесенні економіки України. Адже для забезпечення інноваційного розвитку потрібні висококваліфіковані кадри, здатні не лише відтворювати знання у процесі виробництва, а й створювати і продукувати нові знання, які відіграють визначну роль в інноваційних процесах. З переходом людства до нового типу високотехнологічної цивілізації, до епохи глобалізації та інформатизації суспільства рівень освіченості і культури всього населення набуває ще більш вирішального значення для економічного та соціального поступу країни. У зв'язку з цим у постіндустріальну епоху суттєво підвищується роль вищої освіти як основа формування людського та інтелектуального капіталів, оскільки саме від її ефективності багато в чому залежить стан і подальший розвиток промисловості, добробуту громадян та країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі вищої освіти в інформаційному суспільстві присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних вчених: Б.М. Данилишина [1], В.М. Гейця [7], В.І. Куценко [5], О.А. Комарової [3], Э. Тоффлера [8] та інших.

Невирішені частини проблеми. Вітчизняними та зарубіжними вченими досліджуються закономірності й тенденції розвитку вищої освіти, обґрунтовуються причини перетворень знань у стратегічний ресурс економіки, висвітлюються проблеми розвитку національної інноваційної системи. Разом з тим, проблема підвищення ролі вищої освіти в інформаційному суспільстві залишається недостатньо вивченою.

Метою дослідження є поглиблення теоретичних підходів до обґрунтування ролі вищої освіти в інформаційному суспільстві.

Основні результати дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується бурхливою інформатизацією, нагромадженням великих обсягів інформації, переходом від індустріальної до постіндустріальної (інформаційної) стадії розвитку. Сьогодні інформація, будучи фундаментальним чинником суспільного розвитку, перетворюється у розряд найважливішої категорії, яка відображає значущість інформаційних ресурсів для всіх основних видів людської діяльності (навчальної, виробничої, науково-дослідної тощо). Пріоритетне значення інформації як ресурсу зумовлено тим, що нині перевагами володіють ті, хто має доступ до інформації, володіє засобами її збереження та обробки.

Відомі західні мислителі, такі як Д.Белл, П.Дракер, та ін., ще в 60-70 рр.. ХХ століття вказали на формування нового типу суспільства — „суспільство знань”, „інформаційне суспільство”, „постіндустріальне суспільство”. Основною рисою інформаційного суспільства виступає перетворення знань та інформації в стратегічний ресурс. Так, П. Дракер відзначав, що сьогодні ресурсом, який рухає суспільство уперед, є „систематизована, цілеспрямована, організована інформація”. Проте на його погляд, розгляд сучасного суспільства як „суспільство знання” є передчасним; сьогодні можна говорити тільки про створення економічної системи на основі знання. Основним проявом нової економічної системи стає перетворення традиційних факторів виробництва (земля, робоча сила, капітал) на другорядні та висунення в якості основного ресурсу знань. У новому розумінні знання розглядаються як корисна сила, засіб досягнення економічних і соціальних результатів. Д.Белл теж відзначав провідну роль знань в інформаційному суспільстві. Він стверджував, що «найбільшим джерелом структурних перетворень у суспільстві ... є зміна в характері знань», коли перетворюється «природній устрій на устрій технологічний» [3, с. 79].

Один із авторів теорій інформаційного суспільства О. Тоффлер у своїх роботах визначає суспільство як інформаційне, оскільки об'єм і рух інформації в ньому суттєво зростають, що призводить до децентралізації, дестантартизації, демасифікації. Також він визначає інформаційне суспільство як таке, у якому визначальну роль у суспільному розвитку відіграє фактор знання і сфера знання (освіта, наука, технології, національні стратегічні концепції, мова, загальні знання про інші культури, культурне й ідеологічне розуміння світу, багатоманітність комунікаційних каналів, спектр нових ідей, інновацій).

У розумінні О. Тоффлера, суспільство - це система, могутність якої спирається на три основи: силу (основа розвитку доіндустріальної епохи), гроші (основа розвитку індустріальної епохи), інформацію (інформація і знання лежать в основі сучасного суспільства). О. Тоффлер, вважаючи, що постіндустріальне суспільство - це наступний етап розвитку (після індустріального), писав: “Сучасні швидкі й масові зміни, які я називаю “третьою хвилею”, створюють зовсім нову цивілізацію, що ґрунтується на високій технології, інформації й нових способах організації для досягнення економічних цілей” [8, с. 376].

Становлення інформаційного суспільства доцільно розглядати не тільки як новий етап технічного розвитку, що характеризується пануванням інформаційно-інтелектуальних технологій. Нині змінюється сама людина. Н.П. Ващекин, М.А. Мунтян та А.Д. Урсул справедливо підкреслюють, що в результаті постіндустріальної революції «одномірною, «економічною людиною», зорієнтованою на задоволення матеріальних потреб..., поступиться місцем багатоплановій людині, «людині творчій», «багатій індивідуальності».... На перший план висувається новий соціальний тип особистості: у людини з'являється можливість вибору між роботою за наймом та власним бізнесом, між різними способами самовираження та матеріальним успіхом» [3, с. 80]

Ю.М. Бажал, В.С. Геєць акцентують увагу на домінуванні у структурі ВВП високотехнологічних галузей і сфери високоінтелектуальних послуг в умовах економіки знань. На їхню думку, «важливою умовою ефективного розвитку економіки знань стає безперервна освіта протягом усього життя». Адже в новій економіці освітні послуги, програмування, комп'ютерне обслуговування та послуги у сфері управлінського консалтингу потребують більшою мірою високого рівня знань, аніж капітальних витрат.[4, с. 22]

Розвиток сучасного суспільства набуває дедалі більших тенденцій до глобалізації і інформатизації. Вища освіта не може залишатися поза цими тенденціями. В даний час культурній людині незалежно від її професії та особливостей діяльності необхідно володіти вміннями роботи з електронними засобами обробки і передачі інформації.

Все більше дослідників і науковців пов'язують подальший розвиток людської цивілізації з розвитком інформаційного суспільства — суспільства, рівень якого визначається кількістю і якістю накопиченої інформації, її свободою і доступністю. В останні роки пильна увага дослідників стала приділятися освітнім аспектам формування інформаційного суспільства. Вони пов'язані, насамперед, з аналізом проблем інформаційного суспільства як суспільства, «що навчається», оскільки для всіх членів такого суспільства зростає потреба постійного підвищення кваліфікації, відновлення знань, освоєння нових видів діяльності.

Вища освіта в інформаційному суспільстві — це, насамперед, середовище інформаційного обміну. Отже, такий обмін передбачає не лише засвоєння, але й передачу та генерування нової інформації в обмін на отриману, і, що є найголовнішим — продукування знань.

Динамічний розвиток глобалізаційних процесів в науці, освіті та інформатизації суспільства вимагають забезпечити адекватність освіти змінам, що відбуваються в природі і суспільстві, усьому навколишньому середовищі людини, зростаючому обсязі інформації, стрімкому розвитку нових інформаційних технологій. У зв'язку з цим на зміну парадигми «підтримуючої» чи «просвітительської» освіти, прийшла інноваційна парадигма освіти, найважливішою складовою якої стала ідея «освіти протягом усього» життя чи безперервної освіти.

Українська система вищої освіти не може залишатися осторонь від глобальних світових тенденцій освітнього простору. Першою з них є те, що світ дедалі більше використовує науково - інформаційні технології, які, у свою чергу, спричинюють два важливі наслідки. По-перше, нині розвиток людини, особистості, як ніколи раніше, стає показником, виміром прогресу будь-якої країни. По-друге, цей розвиток індивідуальності стає головним важелем подальшого розвитку країни.

Друга тенденція — глобалізація. Це означає, що конкурентоспроможність, суперництво націй, країн, держав набуває глобального, загальносвітового характеру і охоплює буквально всі сфери життя.

В Україні за досить короткий період відбулися кардинальні перетворення : змінилися правові, організаційні, економічні відносини у суспільстві. На зміну традиційній системі освіти приходить система, яка має установку на формування і становлення розвинутої, творчої особистості, здатної легко адаптуватись до умов довкілля, які постійно змінюються, орієнтуватись у потоці інформації, безперервно займатись саморозвитком.

Використання інформаційних технологій у системі вищої освіти сприяло створенню «комп'ютерної методології навчання», що орієнтована на застосування в навчальному процесі таких методів, як комп'ютерне моделювання учбово-пізнавальної діяльності, метод інформування, програмування навчальної діяльності, асоціативний

метод, метод тестування, ігровий метод активного навчання, метод проєктів, метод ситуаційного моделювання та ін.

Застосування комп'ютерної методології навчання орієнтовано в першу чергу на інтеграцію усіх видів навчальної діяльності і підготовку суб'єктів освітнього процесу до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

В даний час у розвитку процесу інформатизації вищої освіти виявляються наступні тенденції :

- формування системи безперервної освіти як універсальної форми діяльності, спрямованої на постійний розвиток особистості протягом усього життя;
- створення єдиного інформаційного освітнього простору;
- активне впровадження нових засобів і методів навчання, орієнтованих на використання інформаційних технологій;
- синтез засобів і методів традиційної і комп'ютерної освіти;
- створення системи випереджувальної освіти [6, с. 6].

Сьогодні конкурентоспроможність будь-якої країни залежить не стільки від потужності природних ресурсів, скільки від якості людських. Рівень розвитку освіти, стан людського капіталу, кваліфікація населення вирішальною мірою формують соціально-економічний потенціал держави. Світова практика свідчить, що понад 50% зростання ВВП на душу населення визначається підвищенням продуктивності праці, освіченістю, кваліфікацією і фаховим навичкам громадян. А високого рівня життя досягають ті країни, де кожен другий працівник має вищу освіту. Підвищення середнього рівня освіченості на один рік навчання сприяє збільшенню ВВП на душу населення на 3-6% на рік [1, с. 26].

Попит на фахівців із вищою освітою у світі і в нашій країні постійно зростає. Це зумовлено багатьма чинниками: постійний розвиток виробництва, який потребує кваліфікованих спеціалістів різних рівнів і профілів; жорсткими вимогами приватного сектора економіки, що потребує високої кваліфікації персоналу у сфері управління, реклами, захисту юридичних прав тощо; змінами суспільної думки, адже нині вища освіта сприймається як один із важливих факторів виживання та адаптації до нових соціально-економічних умов, гарант успішної соціальної мобільності та досягнення високого статусу, основи матеріального добробуту; орієнтацією молоді на престижні професії і сфери фахової діяльності

Світ вступає в епоху, де освітній простір посідає пріоритетні позиції, його ядром є гуманізація – важливий складник процесу модернізації освіти. Ця проблема особливо актуальна нині, коли вкрай гостро постало питання підготовки конкурентоздатного фахівця, готового до ухвалення виваженого рішення в умовах змінюваної реальності. Сьогодні він має володіти новітніми інформаційними технологіями, вміти реалізувати здобуті знання в процесі розв'язання практичних завдань[2,9]

В інформаційному суспільстві основними чинниками економічного зростання є: інвестиції в освіту; кількість і якість людських ресурсів, зайнятих у галузях знання; розширення доступу компаній до венчурного капіталу; розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій. В зв'язку з цим провідні країни надають все більшого значення регуляторним і політичним заходам з розвитку освітнього потенціалу(людського капіталу) і знань як основи конкурентоспроможності країни.

Визнання освіти провідною складовою економіки знань відображено в підходах до визначення індексу економіки знань та індексу знань, застосовуваних Світовим банком в межах програми «Знання для розвитку». В даній програмі побудовано індекси, що дозволяють оцінювати готовність країни до переходу на модель розвитку, заснованої на знаннях. Розрахунки здійснюються за такими групами показників: інституціональний режим, що описує мотиви ефективного використання існуючого та

нового знання і розвитку підприємництва; освіта, тобто ступінь освіченості населення і наявність у нього навичок щодо створення, розповсюдження і використання знань; інформаційна та комунікаційна інфраструктура, що характеризує наявність умов для поширення та перетворення інформації; інновації, що відображають успішність зв'язків бізнесу з університетами, науковими центрами і лабораторіями, бібліотеками (табл. 1).

Таблиця 1 - Індекси знань (ІЗ) та економіки знань (ІЕЗ), їх складові для окремих країн та груп країн світу у 2004-2005рр. [7, с. 393].

Ранг	Країни і регіони	ІЕЗ	ІЗ	Інституціональний режим економіки	Інновації	Освіта	Інформаційна структура
1	Данія	9,23	9,37	8,82	9,42	9,20	9,48
2	Швеція	9,22	9,49	8,41	9,72	8,98	9,77
3	Фінляндія	9,12	9,24	8,79	9,71	9,16	8,84
4	Ісландія	8,83	9,03	8,25	9,07	8,78	9,24
5	Норвегія	8,80	8,89	8,54	8,86	9,21	8,58
6	США	8,74	8,90	8,26	9,42	8,38	8,91
7	Австралія	8,74	9,02	7,89	8,82	9,15	9,11
8	Нідерланди	8,73	8,80	8,51	8,63	8,67	9,08
9	Канада	8,68	8,73	8,51	9,05	8,52	8,63
10	Велика Британія	8,67	8,77	8,36	8,62	8,44	9,25
21	Естонія	8,13	8,31	7,58	8,97	6,95	8,99
43	Росія	6,98	7,07	2,70	7,52	7,71	5,98
49	Україна	5,55	5,95	4,33	5,86	7,66	4,34
	Розвинені країни Океанії	8,69	8,91	8,02	8,78	9,10	8,86
	Група країн G 7	8,50	8,66	8,01	8,90	8,43	8,66
	Східна Європа	8,32	8,52	7,75	8,77	8,16	8,62

Дані табл. 1 свідчать, що в рейтингу країн за індексом економіки знань та індексом знань провідні позиції займають такі країни, як Данія, Швеція, Фінляндія, Ісландія. Україна займає лише 49 місце в даному рейтингу, має високі шанси щодо побудови економіки, заснованої на знаннях. Адже, незважаючи на низькі значення індексів інституціонального режиму (4,33), інновацій (5,86), інформаційної структури (4,34), має досить високе значення індексу освіти (7,66) [3,88].

Незважаючи на те, що останнім часом в Україні швидкими темпами розвивається вища освіта, наша держава ще не досягла показників високорозвинених країн (табл.2).

Таблиця 2 - Вища і професійна підготовка в Україні та світі в 2010 р. [5, С. 85].

Показник	Рейтинг	Україна	Росія	Польща	ЄС-15	Найвищі показники (назва країни, бали)
Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, %	44	94,2	84,3	99,9	107,4	Австралія, 145,6
Кількість учнів у ВНЗ, %	9	76,4	74,7	66,9	62,4	Південна Корея, 94,7 Сінгапур, 6,4
Якість викладання математики і точних наук	41	4,7	4,7	4,9	4,7	
Якість шкіл менеджменту	95	3,7	3,7	4,5	5,1	Швейцарія, 6,1
Доступ шкіл до Інтернету	70	3,5	3,7	4,2	5,2	Ісландія, 6,6
Наявність спеціальних дослідницьких і навчальних послуг	74	3,9	4	4,8	5,3	Швейцарія, 6,3
Ступінь підготовки кадрів	110	3,4	3,6	4,1	4,7	Швеція, 5,7
У цілому	46	4,4	н/д	н/д	5,1	Фінляндія, 6

Як видно з табл. 2, Україна за багатьма параметрами розвитку вищої і професійної освіти значно відстає від країн ЄС. Тому сьогодні, можливо, як ніколи вища освіта в Україні має адаптуватися до потреб ринку праці, враховувати найкращий досвід діяльності престижних навчальних закладів, сприяти мобільності викладачів і студентів, використовуючи при цьому кошти державних бюджетів і позабюджетні.

Економічну основу інформаційного суспільства та суспільства, що базується на знаннях, складає національна інноваційна система, в якій провідними складовими виступають наука та освіта.

Якщо раніше метою вищої освіти було закріпити знання, то сьогодні – навчити студентів розширювати свої знання, створювати нові, формувати середовище, в якому студент засвоює та синтезує знання, забезпечує їх технологічними рішеннями. Серед останніх може бути і франчайзинг, який у сфері вищої освіти став актуальним завдяки впровадженню методів дистанційного навчання з використанням сучасних педагогічних, інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Франчайзинг у сфері вищої освіти – це спільна діяльність підприємств, організацій, закладів з формування пропозицій щодо виробництва і просування освітніх і відповідних послуг і продуктів на ринок. Послуги мають відповідати ліцензіям закладів на право професійної діяльності. Франшиза – це комплекс виключних прав на реалізацію освітніх послуг під фірмовими, товарними знаками франчайзера за певних умов.

Застосування закладами вищої освіти франчайзингу дозволяє створити сучасні моделі з використанням дистанційних технологій, тим самим надаючи всім охочим рівний доступ до якісних послуг. Середній обсяг продажу послуг, скажімо, одного освітнього закладу США, задіяного в освітньому франчайзингу, становить 175 тис. дол., а серед підприємств, що діють у межах системи франчайзингу, частка всіх освітніх закладів – 3,5% [5, с. 86].

Загрозами для розвитку вищої освіти в інформаційному суспільстві виступають слабка підготовка студентів, високий рівень комерціалізації вишів, зниження престижу фахівця. Нині здобуття вищої освіти не гарантує працевлаштування і стабільної достойної зарплатні.

Водночас спостерігається зацікавленість і викладачів, і батьків, і студентів, і роботодавців у необхідності підвищення якості підготовки кадрів. Цьому покликана сприяти інтеграція системи вищої освіти і науки, що дасть можливість реалізувати пріоритетні програми національного розвитку, в тому числі нанотехнології. Такий підхід сприятиме підвищенню якості підготовки кадрів, престижності ВНЗ.

Нині чи не найгостріша проблема підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних адаптуватись до інноваційного соціально-економічного розвитку. Це означає, що зв'язок між підвищенням ефективності у сфері інноваційної економіки і підготовкою кадрів стає все тіснішим. А тому освіта має бути доступнішою, мають бути забезпечені рівні можливості здобуття вищої освіти для жителів міст і сіл.

Висновки. Основною характеристикою інформаційного суспільства стає те, що більшість населення задіяна у виробництві знань. Освітній рівень людини відіграє значну роль, оскільки інформаційне суспільство висуває високі вимоги як до освітнього рівня кожної окремо взятої особистості, так і до інституту освіти загалом. Вища освіта стає необхідною передумовою підвищення соціального статусу та отримання особистістю бажаного місця в сучасному суспільстві. Отже, ядром соціальної організації, головним соціальним інститутом стає вища школа як центр виробництва, перероблення та накопичення знань. Необхідно відзначити, що в інформаційному суспільстві, коли інформація стає вищою цінністю, а інформаційна культура людини –

визначальним фактором професійної діяльності, змінюються і вимоги до системи вищої освіти, відбувається істотне підвищення її статусу.

Список літератури

1. Данилишин Б. М. Інноваційна модель економічного розвитку: роль вищої освіти / Б. М. Данилишин, В. І. Куценко // Вісник НАН України. – 2005. – №9. – С. 26-35.
2. Данилишин Б.М., Економічні вектори освітнього простору / Б. М. Данилишин, В. І. Куценко // Вісник НАН України. – 2010. – №6. – С. 3-13.
3. Комарова О. А. Формування освітнього потенціалу суспільства: методологія, методика, практика / Комарова О. А. – Кіровоград : Центрально-українське видавництво, 2011. – 584 с.
4. Комарова О. А. Роль освітнього потенціалу в інформаційному суспільстві / Комарова О. А. Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №11. – С. 19-27.
5. Куценко В. І. Стратегія сталого розвитку крізь призму соціогуманітарної сфери / В. І. Куценко // Вісник НАН України. – 2012. №1. – С.79-88.
6. Наука і освіта в умовах інформаційного суспільства: історія та сучасність: тематичний бібліогр. показчик / Д. В. Ткаченко, І. А. Фісенко. – Миколаїв : МДАУ, 2009. – 80 с.
7. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3 т. / [Геєць В. М., Александрова В. П., Бажал Ю. М та ін.]; під ред. В. М. Геєця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007, Т. 1: Економіка знань – модернізацій ний проект України. – 2007 –. Т. 1: Економіка знань – модернізацій ний проект України. – 2007 – 544 с.
8. Тоффлер Э. Третья волна. – М. :АСТ, 2004. – 781 с.

М. Горпинченко

Роль высшего образования в информационном обществе

В статье обоснована роль высшего образования в условиях информационного общества. Проанализировано влияние высшего образования на обеспечение конкурентоспособности страны и ее экономический рост. Установлено тенденции развития процесса информатизации высшего образования в настоящее время. Рассмотрена возможность применения франчайзинга в сфере высшего образования, благодаря внедрению методов дистанционного обучения с использованием современных педагогических, информационных и телекоммуникационных технологий.

М. Horpynchenko

The Role of Higher Education in the Information Society

In the article the role of higher education in the information society. The influence of higher education to ensure the competitiveness of the country and its economic growth. Established trends in the development process of informatization of higher education at present. The possibility of franchising in the field of higher education, thanks to the introduction of distance learning using modern teaching, information and telecommunication technologies.

Одержано 20.03.12